

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

Från novis till nestor

Maskulinitet, organisation och risk i räddnings-
tjänsten – en aktionsforskningsstudie

FORSKNING

MSB:s kontaktperson:
Mona Pütsep, 010-240 56 79

Publikationsnummer MSB351
ISBN 978-91-7383-193-2

Förord

MSB-projektet *Från novis till nestor* har genomförts av forskargruppen Gorma vid Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet, under perioden januari 2009 till december 2011.

Vi vill här passa på att tacka alla medforskare i projektet som delat med sig av sin tid, sina kunskaper och sitt engagemang. Utan er hade projektet inte varit möjligt att genomföra. Vi vill också tacka den aktuella räddningstjänsten i projektet för möjligheten att genomföra delstudierna, liksom deltagarna i referensgruppen som bistått med viktiga synpunkter och diskussioner under resans gång.

Vår förhoppning är att de kunskaper och perspektiv som vuxit fram ur projektet ska bidra till att utveckla svensk räddningstjänst.

Uppsala 2011-12-28

Anneli Häyrén Weinestål

Fredrik Bondestam

Henrik Berg

Innehållsförteckning

Förord	3
Innehållsförteckning	4
1. Sammanfattning	5
2. Bakgrund	7
3. Syften och frågeställningar	8
4. Projektgrupp	9
5. Upplägg och genomförande	10
6. Etik	12
7. Resultat och analyser	13
7.1 En modell för analys	13
7.2 Maskulinitet	14
7.3 Från novis till nestor	16

1. Sammanfattning

Projektet *Från novis till nestor* har inneburit en treårig studie av svensk räddningstjänst. Tre delprojekt har på olika sätt studerat hur betydelse av maskulinitet, organisation och risk präglar arbete som, och utbildning till, brandman. Utgångspunkten för projektet har varit identifierade problem med övergångar mellan utbildningar och professioner och en ambition att nå fördjupad kunskap om hur bilder av brandmannen, föreställningar om arbete, samt erfarenheter av nuvarande utbildningsinsatser relaterar till räddningstjänsten. Projektgruppen, som är tvär- och genusvetenskaplig, har genomfört deltagarbaserade insatser utifrån en metod som kallas aktionsforskning. Det betyder att forskarna har arbetat tillsammans med deltagare i räddningstjänsten för att förstå hur maskulinitet, organisation och risk hänger samman.

De tre delprojekten har sammantaget präglats av skilda metod- och materialval för att möta olika grupper och frågor på särskilda sätt. En historiker och en doktorand i sociologi studerade samtidigt föreställningar om brandmannen, och problematiserade hur delstudiernas bilder av maskulinitet och risk uppstod och omförhandlades, tillsammans med olika verksamhetsföreträdare. En organisationsteoretiker begav sig till en kommunal räddningstjänst och följde en arbetsgrupp på nära håll, studerade maskulinitetskonstruktioner i vardagligt arbete samt analyserade riskuppfattning och arbetsprocesser. Slutligen följde en sociolog elever vid MSB:s SMO-utbildning och undersökte villkor för lärande, maskulinitet och riskförståelse med fokus på praktikperioden under utbildningen.

Delprojekten har kontinuerligt berikat varandra genom utbyte av erfarenheter, kunskaper och tolkningar i linje med en projektövergripande idé om att undersöka verksamheter knutna till samma räddningstjänst. Vidare har olika etiska överväganden styrts omfattning, inriktning och utförande i respektive delprojekt. Etiska frågor har också påverkat skrivandet av vetenskaplig text och innehållet i slutrapporten till MSB. Slutligen har projektet medfört att delvis nya kunskaper och arbetssätt introducerats och utvecklats i räddningstjänstens verksamheter.

De specifika syften och frågeställningar som styrde arbetet i projektet har varit:

1. Att undersöka, utveckla och förändra utbildande och utförande verksamheter knutna till svensk räddningstjänst utifrån en aktionsforskningsorienterad problematisering av maskulinitet, risk och organisation.
2. Att teoretiskt och metodologiskt utveckla en analysmodell för maskulinitet, risk och organisation med utgångspunkt från aktionsforskningsbaserade delstudier.

Projektet har i väsentliga delar genomfört planerade insatser i relation till utarbetad projektplan, har uppfyllt sina syften och besvarat sina frågeställningar, samt skapat mervärde rent kunskapsmässigt. En betydande del av de projektgemensamma resultaten redovisas i en utförlig beskrivning av en analysmodell för maskulinitet, organisation och risk som har bäring på svensk räddningstjänst, men även andra organisationer. Modellen följer framför allt upp genomförda aktionsforskningsmoment genom att skapa en helhetsförståelse kring erfarenheter och analyser. Två särskilda avsnitt utvecklas även vilka berör både genomförd, och framtida behov av, kunskapsutveckling. Det gäller dels etablerade och delvis nya kunskaper om maskulinitetspositioner i räddningstjänsten, dels identifierade frågeställningar kring övergångar mellan utbildning och profession. Det sistnämnda syftar även till att beskriva projektets grundläggande empiriska frågeställning, vilken återfinns i rapportens huvudtitel – Från novis till nestor.

2. Bakgrund

Brandmannen är en rik källa till barns fantasier om äventyr och vuxenliv. För vuxna är eldbesvärjaren kanske en finlitterär gestalt, ett föremål för ironiska komediserier eller utställd som hetero- och homoerotiska objekt i en del kalendrar. Det är en omskriven gestalt som i Sverige nästan alltid är en man. Kunskaperna om genus och räddningstjänst är relativt väl utvecklade men frågor kvarstår i vilken omfattning och med vilka konsekvenser implementeringen av dessa kunskaper har skett i räddningstjänsternas verksamheter och varför denna implementering inte har lett till ökad mångfald.

Utbildningar och verksamheter knutna till räddningstjänst i Sverige är centrala för samhällliga riskhanteringsprocesser. Kunskaper om hur maskulinitet, organisation och risk påverkar dessa processer behöver utvecklas vidare. Det är samtidigt kunskaper vilka pekats ut som avgörande för en möjlig utveckling av räddningstjänsten, såväl nationellt som internationellt. Omfattande internationella studier, med huvudfokus på anglosaxisk forskning om katastrofarbete, konstaterar att den teoretiska förståelsen av genus i det här fältet är direkt kopplad till hur olika riskprocesser utformas och särskilt då ifråga om större katastrofer. Samtidigt är det viktigt att hålla isär ett snävare katastrofperspektiv när det gäller riskhantering, som vanligtvis betonar konsekvenser och förebyggande strategier kring enskilda oförutsedda händelser, och ett bredare ofta tvärvetenskapligt perspektiv på risk som inbegriper riskreducerande strategier, riskförståelse och riskperception i relation till fysisk och psykisk arbetsmiljö, organisation och organisationskultur, samt styrning och ledning av komplexa riskprocesser. Det är denna senare ingång som framför allt utvecklats i det här projektet, med särskilt fokus på frågor om relationer mellan risk, riskförståelse, riskperception och riskhantering och maskuliniteter i den särskilda kontext som svensk räddningstjänst utgör.

Ofta likställs frågor om genus med frågor om kvinnor i krisdrabbade situationer, precis som etnicitet i riskforskning internationellt inte sällan görs liktydigt med ”de andra” i egenskap av icke-västerländska grupper. Därför är det angeläget att undersöka och utveckla verksamheter som förmår omsätta en kritisk kunskap om genus och risk i organisationer, i likhet med en del senare internationella projekt. Teoretisk och praktknära genusforskning för kunskapsutveckling inom nämnda område är alltså starkt efterfrågad, inte minst när det gäller frågor om maskuliniteter och maskulinitetsskapande processer. Det tvär- och genusvetenskapliga projekt som sammanfattas här, med tre sammanlänkade delstudier, möter denna efterfrågan genom att utgå från en aktionsforskningsbaserad ansats och fokusera begreppen maskulinitet, organisation och risk.

3. Syften och frågeställningar

Utifrån de tre centrala begreppen maskulinitet, organisation och risk har en särskild räddningstjänst och MSB:s utbildningsorganisation studerats i projektet. I tre olika delstudier har en aktionsforskningsbaserade idé omsatts i praktiken genom olika metoder och angreppssätt och med olika kategorier deltagare. Två övergripande syften har varit vägledande:

1. Att undersöka, utveckla och förändra utbildande och utförande verksamheter knutna till svensk räddningstjänst utifrån en aktionsforskningsorienterad problematisering av maskulinitet, risk och organisation.
2. Att teoretiskt och metodologiskt utveckla en analysmodell för maskulinitet, risk och organisation med utgångspunkt från aktionsforskningsbaserade delstudier.

Projektet har även fördjupat kunskaper kring följande angränsande frågor:

1. Vilka maskulinitetskonstruktioner aktiveras i olika verksamheter och med vilka konsekvenser för risk, organisation, arbetsmiljö och förändringsbenägenhet?
2. Vilka möjligheter respektive hinder uppstår i mötet mellan genusvetenskap och tvärvetenskap, mellan akademisk kunskap och yrkespraktik, mellan utbildande och utförande verksamheter, samt mellan olika riskförståelser som är verksamma i olika situationer?
3. Vilka nya bilder av maskulinitet och risk skapas med verksamhetsförändrande aktionsforskning i en utbildande och utförande organisation? Vilka fördelar/nackdelar finns, hur ser motstånd och möjligheter ut, vilka aktörer blir bärare av förändringsprocesser och varför?

4. Projektgrupp

Projektgruppen har bestått av:

Anneli Häyrén Weinestål FD, organisationsforskare med särskilt intresse för könsarbetsdelning och könskonstruktioner på mikronivå i dagligt arbete och konsekvenserna av dessa konstruktioner på verksamheter.

Fredrik Bondestam FD i sociologi och har en genusvetenskaplig och utbildningsvetenskaplig forskningsprofil med särskilt inriktning mot kritisk och feministisk pedagogik.

Henrik Berg FD i Antikens kultur och samhällsliv med särskilt fokus på maskulinitetsteori. Henrik har sedan han påbörjade sin avhandling 2004 undervisat och arbetat med kritiska studier om män och maskuliniteter.

Anne-Sofie Nyström (tidigare Kalat) är doktorand i sociologi. Hon har medverkat i genomförandet av projektet som helhet och ett särskilt delprojekt, men inte deltagit i författandet av slutrapporten.

Projektet är uppbyggt av tre olika delprojekt. Varje delprojekt är helt autonomt med avseende på forskningsdesign, materialinsamling, textframställning och författande. Respektive forskare ansvarar själv för sin tolkning av och förhållningsätt till etiska regler, val av citat, formuleringar och beskrivningar av sammanhang samt övrigt där en tolkning skett. Respektive forskare ansvarar för sitt eget avsnitt med avseende på förhållningsätt till medforskare, övriga i texten befintliga individer (som inte har definierats som medforskare) och aktörer, deras eventuella inverkan eller möjlighet att förhålla sig till hur de refereras och presenteras.

För delprojektet "Bilden av brandmannen" svarar Henrik Berg och Anne-Sofie Nyström för materialinsamlingen medan Henrik Berg svarar för författandet.

För delprojektet "Arbetsgrupp i räddningstjänst" svarar Anneli Häyrén Weinestål för materialinsamling och författandet.

För delprojekt "SMO-elever i praktik" svarar Fredrik Bondestam för materialinsamling och författandet.

5. Upplägg och genomförande

Projektets delstudier var uppbyggda kring en fokal räddningstjänst, något som möjliggjordes av ett väl utvecklat samarbete med lokala intressenter. Det innebar att majoriteten av informanterna blev delaktiga i erfarenhetsutbyte och kunskapsproduktion i samma "rum". Studerande från SMO-utbildningen gjorde sina praktikperioder vid en räddningstjänst som samtidigt stod i blickfånget för en studie av en arbetsgrupps arbetssätt. Därtill deltog andra kategorier inom den aktuella räddningstjänsten i analyser av brandmannen – deltidsbrandmän, brandingenjörer, "förebyggare", med flera – vilket bidrog till att utveckla projektets kunskaper och insatser. Detta innebar ett mervärde för de olika delstudierna genom att jämförande analyser möjliggjordes av hur en och samma situation uppfattades av olika aktörer och deras föreställningar om maskulinitet, organisation och risk. Sammantaget skapades på det här viset flera gynnsamma analysmöjligheter av hur verksamheter inom svensk räddningstjänst kan förstås.

I delprojektet "Bilderna av brandmannen" genomfördes homogena och heterogena seminarier och bildanalyser med fokus på organisationens symboliska och materiella produktion av risk och maskuliniteter. Det empiriska materialet utgjordes av (1) de bilder som förhandlas och omförhandlas i projektet som sådant, (2) den officiella bild som förmedlas av MSB i informations-, utbildnings- och rekryteringsmaterial, samt (3) "fiktiva" bilder i barnböcker, skönlitteratur, filmer, dokumentärer och TV-serier.

Delprojektet "Arbetsgrupp i räddningstjänsten" har framför allt inneburit en etnografisk deltagande observation. En av forskarna i forskargruppen följde en arbetsgrupp med särskilt fokus på styrkeledaren i gruppen. Det empiriska materialet bestod av anteckningar, forskarens egen loggbok, dokumentation från genomförda seminarier och en samskrivningsprocess (texten är formulerad i samarbete med den studerade arbetsgruppen). De teman som problematiserades kretsade bland annat kring kompetens, lärande, kroppen, fysiska tester, omsorg och förståelsen av arbete.

I det tredje delprojektet, "SMO-elever i praktik", studerades elevers erfarenheter inför, under och efter praktikperioden under MSB:s utbildning till brandman (SMO – Skydd mot olyckor). Det empiriska materialet sammanställdes i form av bildmaterial, intervjuutskrift, samt de studerandes och forskarens loggböcker. I fokus för analyser har framför allt varit erfarenheter från praktikperioden och hur dessa kan relateras till frågor om lärande, riskförståelse, inkludering och exkludering, samt normalitet och normalisering.

Till projektet knöts en strategiskt sammansatt referensgrupp vilken varit betydelsefull för genomförandet i flera avseenden. Referensgruppsmöten, vilka skett två gånger per år, har varit utformade med syfte att stödja analys- och aktionsforskningsprocesser, men referensgruppen har även deltagit aktivt i utformandet av enskilda empiriska moment. En annan viktig funktion med referensgruppen har varit att kontaktytor och dialoger mellan verksamhetsföreträdare inom svensk räddningstjänst utvecklats – ett mycket värdefullt bollplank för forskargruppens reflektioner kring hur empiriska material kan tolkas. Internationell forskarmedverkan – genom professor Patricia Maguire – har också varit viktig för att utveckla metoder och etiska frågeställningar under projektiden.

I det avtal som skrevs med dåvarande Räddningsverket ströks en specifik delstudie som fokuserade på ett så kallat räddningsgymnasium där eleverna särskilt riktar in sig på yrken inom räddningstjänsten, polisen och ambulansorganisationen. En annan del av studien som handlade om förhållandet mellan strategisk nivå, ledningsskiktet och operativ nivå ströks också. Denna senare del avsåg att närmare undersöka makt- och inflytandefördelningen mellan strategisk och operativ nivå i svensk räddningstjänst. Lagen om Skydd mot Olyckor (LSO) syftar bland annat till att förändra arbetets innehåll från att vara fokuserat på insats till att balansera mellan insats och förebyggande arbete. Tolkningsföreträdet om arbetets innehåll kan således betraktas som centralt för möjligheten att förändra räddningstjänsten. Delstudien inkluderades emellertid inte i projektet.

6. Etik

I ett aktionsforskningsprojekt som detta ställs, utöver allmänna forskningsetiska principer, särskilda etiska krav eftersom deltagarna inte involveras som anonymiserade forskningsobjekt, utan istället som aktiva medforskare. Därför upprättades individuella avtal med deltagarna som garanterade rätten att under varje fas av projektet kunna avbryta medverkan. Urvalet och rekryteringen av deltagarna gjordes enkom för denna studie och genomgående i samråd med ansvariga från de olika delarna av organisationen som forskningsdeltagarna ingår i. Samtliga deltagare i studien var myndiga och rekryterades till studien efter muntlig och skriftlig information från såväl representanter inom organisationen som forskarna i projektet. Detta innebar också att samtliga deltagare gavs tillfälle att ställa frågor kring vad det innebar att delta i projektet.

Projektet som helhet etikprövades av EPN – Regionala etikprövningsnämnden i Uppsala (Dnr 2009/296) i linje med gällande rekommendationer (Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor) – innan dess genomförande. Denna prövning syftade till att väga de risker som fanns med genomförandet av ett projekt mot de vinster som detta kunde bidra med och ge vägledning för att minimera deltagares utsatthet. Projektets upplägg och innehåll befanns dock inte vara aktuellt för etikprövning. Däremot gav etikprövningsnämnden några konstruktiva kommentarer kring projektets upplägg och genomförande, vilka bland annat avsåg formulering av avtal om medverkan för informanter och andra frågor kopplade till etiska frågeställningar inför studien. Dessa kommentarer har i väsentliga delar efterlevts och har bidragit till att nyansera projektets genomförande.

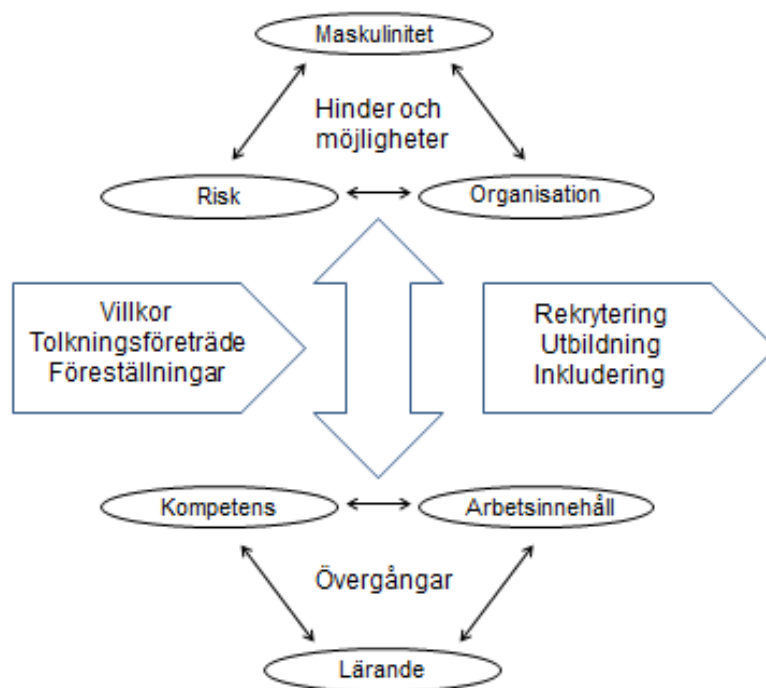
I projektet har etiska frågor samtidigt aktualiserats kontinuerligt. Detta till följd av att även andra personer, utöver medforskarna, diskuteras och beskrivs i de olika delstudierna. En annan central aspekt handlar om hur medforskare i respektive delstudie relaterar till varandra och hur det påverkar material och tolkningar. Det här har medfört att presentationer av analyser som undviker att påverka konfidentialiteten för såväl medforskare som andra aktörer har eftersträvats. I de olika delprojekten förekommer andra individer än dem som har avtal som medforskare, till exempel brandmännen i de arbetsgrupper som SMO-eleverna praktiserade i och tjänstemän som befann sig på den stationen där deltagande/observationen av arbetsgruppen genomfördes. Respektive delprojektsförfattare ansvarar för sitt eget förhållningssätt gentemot dessa individer med avseende på konfidentialitet och integritet.

7. Resultat och analyser

Den teoretiska förståelsen i projektet utgick från tre huvudsakliga kunskapsområden som berör begreppen maskulinitet, organisation och risk. Projektets tvärvetenskapliga kunskapsgrund har tillsammans med aktionsforskningsansatsen medfört att dessa kunskapsområden problematiserats och utvecklats. En teoriutveckling har skett utöver vad som kan förväntas i mer traditionellt genomförda forskningsprojekt. I den här populärvetenskapliga sammanfattningen beskrivs teoretiska perspektiv så som de kommit att utvecklas genom de tre olika delprojekten, med särskilt fokus på en modell för analys och kunskaper om maskulinitet. Avslutningsvis diskuteras också resan från novis till nestor i korthet.

7.1 En modell för analys

Den teoretiska grunden för projektet sammanfattas i form av en modell för analys – MOR – enligt nedan:

Figur 1. Modell för MOR-analys av organisationer.

Grundmodellen för en MOR-analys bygger på vilka villkor och föreställningar som finns och uttrycks i ett sammanhang och i förståelser av begreppen maskulinitet, organisation och risk på en operativ mikronivå. En central utgångspunkt är hur tolkningsföreträdet ser ut, vem som har det och hur det uttrycks kring till exempel vad maskulinitet, organisation och risk är och tillåts vara. I dynamiken mellan begreppen finns både hinder och möjligheter för förändring, eller för bevarande. Projektet har haft en särskild analytisk blick på

övergångar, vilka övergångar som förklarar ett sammanhang, till exempel sammanhanget arbetsgrupp på en brandstation, elever som ska göra sin praktik på en brandstation, deltidsarbetsgruppens förståelse av arbete eller övergång från operativt insatsarbete till ett akademiserat förebyggande arbete. Tre begrepp som förklarar hinder och möjligheter i övergångar är kompetens, arbetsinnehåll och lärande. Kompetens, arbetsinnehåll och lärande betraktas ur ett maskulinitets-, organisations-, och riskperspektiv och de villkor, föreställningar och tolkningsföreträden som råder för respektive.

Modellen för en MOR-analys är således en sammanfattning av projektets resultat med avseende på maskulinitet, organisation och risk. För att förstå de konstruktioner som sker i daglig verksamhet måste man ha en bild av de villkor, tolkningsföreträden och föreställningar som styr samt vilka konsekvenser de kan antas leda till. De tre begreppen bär var för sig på komplexa betydelser vilka både samverkar och kontrasteras i vardagligt arbete. Genom att ställa upp modellens skeenden i form av processer med olika ingångsvärden och steg tydliggörs successivt villkor, föreställningar och konsekvenser av de avvägningar som görs både avsiktligt och oavsiktligt i en organisation. Som helhet blir därför modellen ett viktigt redskap för att både förstå och kunna iscensätta förändringsprocesser i räddningstjänsten.

7.2 Maskulinitet

Olika maskulinitetskonstruktioner aktiveras i olika verksamheter och för med sig olika konsekvenser för organisationen, riskförståelser och förändringsbenägenhet. Maskulinitet betraktas i projektet som ett horisontellt begrepp med innebörden att det skapas maskuliniteter varje dag i ett pågående flöde och utifrån olika sammanhang. Med maskulinitet menas praktiker, identiteter, egenskaper och förståelser som kan vara både statiska och föränderliga. Ett visst sammanhang i ett flöde kan leda till antingen en ganska enkel position – till exempel hantverkarkompetens – medan ett annat sammanhang i flödet kan leda till en kombination av hantverkare och hjälte. I respektive delstudie har dessa vanligt återkommande positioner exponerats på olika sätt. I andra studier av räddningstjänst finns det ofta en teoretisk förståelse av vilka maskulinitetskonstruktioner man kan förväntas möta. Enligt vår mening kan dessa sammanfattas i följande positioner:

Hjälten: En viss sorts risk leder till möjlighet att bli hjälte, och för att kunna bli hjälte måste man få ta viss risk. Den förutsätter en särskild kropps kompetens men också en särskild nivå av inkludering. Omsorg är ett centralt inslag i hjältemaskuliniteten.

Hantverkaren: Arbetet som brandman kräver en särskild sorts problemlösningsförmåga, eller i vart fall att någon i gruppen tillhandahåller detta, genom hantverkarkompetensen. Det krävs en handlingsorienterad och händighetskompetens för en del moment i arbetet som hantverkaren kan bidra med.

Idrottaren: Den premierade kroppscompetensen bygger på smidighet, snabbhet och styrka och förutsätts vara under ständig utveckling. Den anses allmänt komma från och utvecklas i lagorienterade idrotter såsom fotboll, ishockey och bandy. Idrottarpositionen innebär att förstå hur man fungerar i lag, att vara lagspelare.

Teknikern/Ingenjören: Kunskaper om hur risk förebyggs genom uppfinningsrikedom och teknisk-rationell kunskap. En uttalat akademiskt formulerad positionering som kan ses till viss del förkroppsligas av brandmän, brandingenjörer och SMO-elever. Den rena ingenjörskompetensen bär ofta olika medelklasskonnotationer.

Utgångspunkten att pröva aktionsforskning – med fokus på medforskande deltagare som medverkar, utvecklar och ibland styr kunskapsutvecklingen – har inneburit att projektet skapat delvis nya kunskaper som inte innehåller den vanligt förekommande och marknadsförda bilden av brandmannayrket som ett konstant och återkommande risktagande. Istället finns olika förståelser av risk som en konsekvens av olika aktörers erfarenheter av och positioner inom svensk räddningstjänst. Det är något som bland annat exponeras i projektets material som ett riskskapande moment i sig. Riskförståelsen kretsar snarare kring andra fenomen och utifrån andra villkor, vilket sammantaget kommer till uttryck i de komplexa bilder av maskuliniteter som vuxit fram genom projektet. Dessa kan kortfattat beskrivas som:

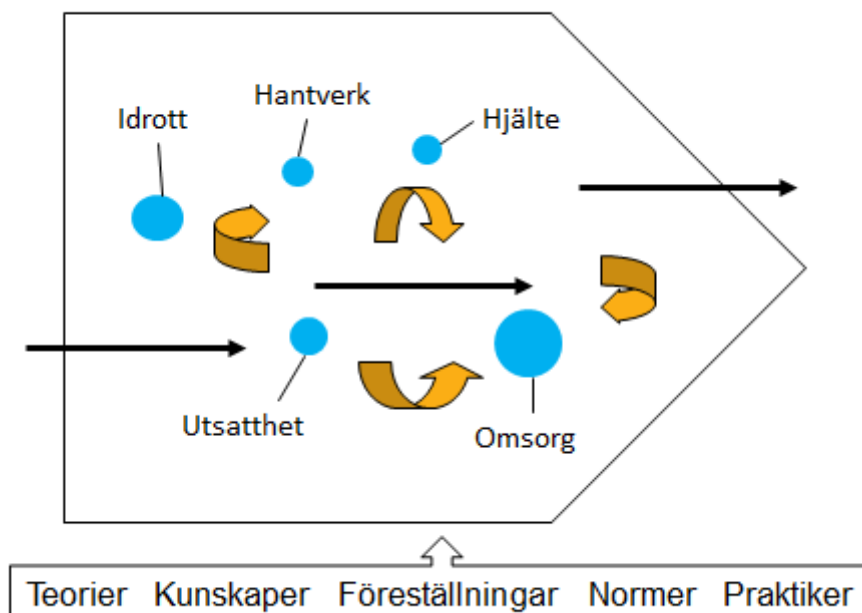
Omsorgsrationalitet: Det är premierat att kunna och vilja visa omsorg i de sammanhang där det anses krävas (utifrån en lokal förståelse av arbetets innehåll). Vårdkompetens är därför ett viktigt inslag i arbetslaget. Genom omsorg om andra, inte bara i olycksituationer utan även i det vardagliga såsom att vika andras tvätt, inkluderas man i gruppen. Omsorgen, i det vardagliga arbetet, riktas mot den som är/blr inkluderad och som ”gör rätt”. I en akut situation förväntas omsorg presteras mot den som är i nöd. Det ingår i en maskulinitetsposition som blir tydlig framför allt gentemot offren vid larm, men på en mer subtil nivå återkommer den även i det enkla. Den som inte är inkluderad har inte tillgång till omsorgen och har heller ingen arena för att visa upp sin egen omsorgskapacitet.

Bromance: I en arbetsgrupp i räddningstjänsten skapas ofta en stark samhörighet som är både tät och familjelik i flera avseenden. Här finns det möjligheter till djup vänskap, djupare än en kollegial sammanhållning. Den utvecklas inte gentemot alla utan i enskilda parbildningar, men där den utvecklas är den djupare än annan vänskap och kan vara viktigare än alla andra relationer. Djupet av relationerna exponeras återkommande i materialet liksom konsekvenserna för en enskild av bristen på en djup bromancerelation.

Utsatthet: Det finns ett exponeringsmoment i brandmännens arbete som utgår från berättelser om vanmakt. Dessa berättelser är kopplade till upplevelser av risk för det oförutsedda, till exempel att utveckla cancer eller att riskera att bli ett offer vid larm om olyckor som inte går att kontrollera (stora mängder farliga

ämnen, attacker från delar av allmänheten, men också utanförskap och mobbning på stationen).

De maskuliniteter som förekommer har vi alltså betraktat som positioner i en pågående konstruktion vilket illustreras enligt följande:

Figur 2. Maskulinitetsprocesser som flöde i arbetsvardagen.

Här illustreras hur olika maskulinitetspositioner kan förekomma i ett pågående flöde och både skapas och omskapas beroende på sammanhang. En omsorgsposition och en hantverkarposition förekommer parallellt exempelvis vid en bilolycka där offret ska vårdas medan bilen klipps upp. Detta visar också på att maskulinitetskonstruktioner i räddningstjänsten är komplexa vilket har tydliggjorts genom alla delprojekten och att de inte med nödvändighet svarar mot föreställningen om en särskild maskulinitet i räddningstjänsten.

7.3 Från novis till nestor

En övergripande idé med hela projektet var till en början att undersöka på förhand identifierade föreställningar om problem med övergångar mellan utbildningar och professioner inom räddningstjänsten. Det blev dock tydligt under projektets gång, framför allt genom arbetet med att utveckla kunskaper genom den fokala brandstationen, att ”övergång” i sig, som ett sätt att förstå problem i svensk räddningstjänst, i stora delar utgör ett myndighetsperspektiv på den aktuella problematiken. Uttryckt annorlunda innehåller föreställningar om övergångsproblem mellan utbildning och yrke en politisk nivå i och med ambitionen att genom politiska reformer åstadkomma en förändring av räddningstjänstens arbete. Genom att sammanföra olika röster inom svensk räddningstjänst i projektet har därför frågan om *på vems villkor* räddningstjänsten ska förändras blivit central för framtida utveckling.

Frågan om villkor påverkar en rad olika övergångsaspekter. Vem som ges tillträde till utbildning och inte, vilka kunskaper och erfarenheter som ligger till grund för rekrytering till räddningstjänsten, hur operativt arbete uppfattas av olika aktörer med olika incitament, hur politiska processer tolkas och fungerar som legitimerande grund för styrning och förändring, och så vidare. Vid varje enskild övergång till, inom och mellan utbildningar och professioner avgörs på sätt och vis frågan om hur resan från novis till nestor utvecklas – genom vilka maskuliniteter och riskförståelser som premieras, vilka delar av organisationen som ses som förändringsbenägna och inte, samt hur det faktiska arbetet med att förebygga och hantera risk utvecklas.

